

RAFAŁ BLAZY*

AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA JAKO NAJWAŻNIEJSZA TREŚĆ REWITALIZACJI MIASTA

SOCIAL ACTIVITY AS THE MOST IMPORTANT CONTENT OF URBAN REVITALIZATION

Streszczenie

Rewitalizacja wg słownikowego znaczenia tego słowa to nic innego jak powrót do życia lub inaczej powrót do witalności. Biorąc pod uwagę etymologię słowa, rewitalizacja to nic innego jak napełnienie życiem czy inaczej napełnienie witalnością. Jest to znaczeniowo cel ostateczny rewitalizacji. To w istocie wprowadzenie dynamiki życia publicznego i społecznego na danym obszarze. W ten sposób głównym i podstawowym celem rewitalizacji powinno być uaktywnienie życia publicznego na danym obszarze. Artykuł próbuje, wychodząc od istoty rewitalizacji, pokazać najistotniejsze działania pobudzające aktywność społeczną.

Słowa kluczowe: aktywność społeczna, rewitalizacja, przebudowa miast, procesy zachodzące w miastach

Abstract

Revitalization by the lexical meaning of the word is nothing else but a return to life or otherwise return to vitality. Given the etymology of the word revitalization is nothing but filled with life and vitality filled otherwise. This is semantically the final goal of revitalization. It is in fact the introduction of the dynamics of public and social life in the city area. In this way, the main and primary goal should be to activate the revitalization of public life in the city space. Article attempts to focus on essence of revitalizations, starting from the most important actions to foster the social activity.

Keywords: social activity, revitalization, redevelopment of cities, the processes taking place in cities

* Dr inż. arch. Rafał Blazy, Instytut Projektowania Miast i Regionów, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska.

*Jeżeli chcesz zbudować okręt, to nie
zwoluj ludzi w celu zrobienia planów,
podzielenia pracy, przygotowania
narzędzi i wycinania drzew,
lecz naucz ich tęsknoty za
beźmiarem morza.
Wtedy zbudują statek sami.*

Antoine de Saint-Exupéry

1. Wstęp

Miasto jako struktura funkcjonalno-przestrzenno-społeczna jest zawsze prowizoryczne, a tym samym niestałe i niepewne. Przyjmując teorię miasta jako przestrzeni w ruchu¹ trudno określić je jako coś stałego, dlatego opracowania statyczne takie jak zatwierdzone i ustalone dokumenty – często nie przystają do rzeczywistości niezwykle zmiennej jaką jest miasto. Dynamizm miasta powoduje, że m.in. programy rewitalizacyjne powinny być na tyle dynamiczne, a by były w stanie nadążyć za ciągle zmieniającym się miastem. W ten sposób można dojść do wniosku, że miasta powinny być w ciągłym procesie rewitalizacji.

2. Dokumenty dotyczące rewitalizacji

Analizując regionalne i lokalne, a nawet krajowe dokumenty dotyczące rewitalizacji wyraźnie zauważalny jest wpływ globalizacji na procesy rewitalizacyjne w Polsce. W wielu współczesnych Lokalnych Programach Rewitalizacji powtarzane i podnoszone są te same problemy i kopiowane są te same rozwiązania, a założone działania w ramach rewitalizacji prowadzą do unifikacji miast, ich przestrzeni oraz funkcji. Zakładane standardy – opisywane jako wzorce – wzmacniają tylko wspomnianą globalizację i unifikację.

Z drugiej strony wydaje się, że rewitalizacja powinna być tylko „rozwświetleniem”, odkurzeniem istniejących wartości danego miejsca. W myśl tej zasady miasta nie powinny w procesie rewitalizacji tracić swojej tożsamości i czasami wielowiekowego charakteru oraz nastroju.

Posługiwanie się stereotypami w rewitalizacji obszarów prowadzi do sytuacji, w której niejako z góry wiadomo, jakie problemy pozostają do rozwiązania w danej przestrzeni. W gruncie rzeczy nie dochodzi do faktycznego poznania istotnych problemów danego miejsca. Pominięte są też główne walory ob-

szaru, stanowiące najistotniejsze wartości danego miejsca. Wchodząc – przez analizy, studia i badanie tożsamości miejsca – niejako w istotę problemu, jesteśmy w stanie wykreować rozwiązania odpowiednie dla danej przestrzeni i społeczności. Aprioryczne założenie, że znamy problemy danej przestrzeni powoduje, że posługujemy się ograniczonymi, z góry znanymi sposobami ich rozwiązania. Postępowanie schematyczne, które ma na celu szybkie rozwiązania i szybkie korzyści mogą spowodować, że główne problemy nie zostaną rozwiązane. Dlatego kontekst problemów danego miejsca jest tym, co może spowodować różnicę w rozwiązaniach przestrzenno-społeczno-kompozycyjnych.

Pomocne w tym zakresie może być rozwarstwienie problemu w zakresie:

- społecznym,
- przestrzennym,
- funkcjonalnym,
- kompozycyjnym,
- przyrodniczym,
- geomorfologicznym.

Dopiero rewitalizacja, która dotyka tych wszystkich problemów jest procesem w miarę pełnym.

3. Istota miasta a istota rewitalizacji

Rewitalizacja wg słownikowego znaczenia tego słowa, to nic innego jak powrót do życia lub inaczej powrót do witalności². Biorąc pod uwagę etymologię słowa, rewitalizacja to też napełnienie życiem czy inaczej napełnienie witalnością. Jest to znaczeniowo cel ostateczny rewitalizacji. To w istocie swojej wprowadzenie dynamiki życia publicznego i społecznego na danym obszarze.

Istotą miasta jest z pewnością jego witalność, innymi słowy sposób funkcjonowania miasta nawet bez odpowiedniej formy miejskiej. Wydaje się bowiem, że niezwykle witalne przestrzenie podmiejskie, jakimi są np. slumsy, nie potrzebują rewitalizacji, a bardziej nadania nowych walorów przestrzennych. Analizując przypadek slumsów, można dojść do wniosku, że toczące się na ich obszarze dynamiczne życie społeczne nie wymaga dodatkowego uaktywnienia życia, a tylko lepszych ram przestrzennych. Z punktu widzenia polityki miejskiej nadawanie tym miejscom nowej estetyki powinno odbywać się na tyle delikatnie i miękko, aby nie utracić toczącego się na ich obszarze życia³. Istotne jest tu zauważenie paradoksu, że czasami w przestrzeniach zdegradowanych możemy czuć się dobrze,

II. 1. Aktywne życie na terenie slumsów w Nonatanga⁴

III. 1. Active life in the slums of Nonatanga

a czasami z kolei w przestrzeniach współcześnie zaprojektowanych pozornie uporządkowanych czujemy niepokój.

Drugim paradoksem jest fakt, że społeczności lokalne o słabych związkach (więziach) nawet w przebudowanych i pięknych miejscach wykazują się niewielką aktywnością, co prowadzi do przekonania, że mocne społeczności lokalne nie potrzebują tak naprawdę procesów rewitalizacji.

Dla dobrego funkcjonowania miasta konieczne jest zatem połączenie dobrej żywotności miasta z jego odpowiednią formą. Zachowanie równowagi pomiędzy intensywnością życia miejskiego a atrakcyjną formą przestrzenną, niezależną tylko i wyłącznie od powszechnie uznanej estetycznej formy architektonicznej i urbanistycznej. Fakt ten potwierdzają istniejące w miastach przestrzenie bardzo zaniedbane, ale niezwykle żywe – do których niewątpliwie należą wspomniane już slumsy, a w naszej rzeczywistości niektóre podwórka i zapomniane placzki. Ich żywotność polega głównie na tym, że część funkcji mieszkalnych, które w naszych ucywilizowanych miastach odbywa się w mieszkaniach, domach i blokach, w ich przypadku odbywa się na zewnątrz w otwartej przestrzeni. Pamiętać należy, że jest to

też zgodne z wcześniejszymi etapami rozwoju europejskich miast historycznych. W przeszłości bowiem wymiana informacji wśród ludzi, rozrywka i zabawy były realizowane głównie w otwartej przestrzeni miasta. Słowem kluczem, które zwraca uwagę na życie toczące się w przestrzeni miejskiej jest „obecność”, jest to obecność ludzi, obecność ludzi w przestrzeni, obecność w przestrzeni miejskiej, obecność skutkująca witalnością, obecność równoznaczna z życiem miasta. Pozostawienie lub zaprojektowanie przestrzeni dla toczącego się życia wydaje się być zatem naczelnym zadaniem rewitalizacji.

4. Punkt startowy rewitalizacji

Do procesu rewitalizacji prowadzi proces napięcia, który w pewnym momencie jest eksplozją kulminacji problemów (apogeum), które należy rozwiązać. Podstawowym sygnałem do rewitalizacji jakiegś przestrzeni w mieście jest brak bardzo szeroko pojętej dostępności danej przestrzeni. Miejsca, które są postrzegane jako niedostępne, czy to pod względem komunikacyjnym, ergonomicznym czy fizycznym, czy stanowią barierę przestrzenną lub



II. 2. Modelowa zmiana formy zaspokajania potrzeb społecznych w postaci więzi międzyludzkich i kontaktu z przyrodą⁶

III. 2. „Model” change in the form of meeting social needs in the form of interpersonal relationships and contact with nature

psychiczną (psychologiczną) zazwyczaj traktuje się jako te, które wymagają rewitalizacji.

Drugą przesłanką jest zmienność potrzeb ludzkich, która wymusza zmiany w mieście polegające na konieczności rewitalizacji lub raczej dostosowania miasta do nowych wymagań społecznych, kulturowych i cywilizacyjnych.

Podkreślić należy, że formy życia miejskiego na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat dość mocno się zmieniły. Wspomniane wcześniej podstawowe potrzeby ludzkie typu:

- potrzeba informacji,
- zaspokojenia ciekawości,
- potrzeba kontaktu i spotkania,

kiedyś były realizowane na placach, podwórkach, ulicach – czyli w przestrzeniach publicznych, w których ławki, hydranty, pomniki, przystanki, a nawet śmietniki i trzepaki dywanów pełniły rolę miejsc zwornikowych. Obecnie każda z wymienionych potrzeb w większym lub mniejszym stopniu spełniana jest przez telefon, internet i telewizję. W ten sposób doszło do wyludnienia miast i znajdujących się na ich obszarze przestrzeni publicznych. Zaspokojenie wymienionych potrzeb w sposób wyżej opisany powoduje brak chęci korzystania z przestrzeni miejskiej przez jej mieszkańców. Place, skwery, targowiska

nie tętnią już takim życiem jak było to jeszcze 35 lat temu.

Miasto współczesne coraz bardziej konkuruje ze środowiskiem wirtualnym o czas poświęcony (wykorzystywany) na wypoczynek przez jego mieszkańców. Obecnie miasto jest miejscem rzeczywistych konfrontacji i zderzeniem świata wirtualnego z realnym. Wirtualny świat kusi człowieka w tym zakresie licznymi atrakcjami, które nie wymagają wysiłku fizycznego i pozwalają pozostać w domu. Z kolei miasta starają się oferować ich potencjalnym użytkownikom możliwie dużą ilość atrakcji i rozrywek. Kluczem do „sukcesu” w procesie rewitalizacji jest uaktywnienie społeczeństwa, a tym samym pobudzenie aktywności i kreatywności ludzkiej. Bez podjęcia trudu aktywności danego człowieka – mieszkańca – jednostki, miasto nawet przestrzennie zrewitalizowane lub posiadające określone wartości estetyczne może być martwe.

Powołując się na ideę „miasta jako maszyny w ruchu”, trzeba jeszcze raz stwierdzić, że tym co wprawia miasto w ruch są ludzie, miasto niejako musi być wypełnione ludźmi w ruchu. Człowiek w dzisiejszej dobie bywa „dobrem rzadkim w mieście”⁷. Współuczestnictwo, bycie ze sobą, spotkanie, aktywność społeczna, zatrzymanie w miejscu

publicznym, nawiązywanie osobowej relacji z ludźmi i miejscami w mieście są procesem niezmiernie ważnym dla vitalności miasta. Idea spotykania się ludzi na terenie miasta i proces spotykania się ludzi, istota odwiedzin, zwiedzania i aktywności jest tym, co jest potrzebne miastu do jego życia. Nurt tutaj poruszany potwierdza publikacja pt. „Jak przetworzyć Miejsce. Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych”, w której autorzy podkreślają, że „prawdziwym motorem” wytwarzania przyjaznych i ładnych miejsc publicznych w mieście jest inicjatywa społeczna rozumiana przez autorów głównie jako grupa zainteresowana w powstawaniu takich przestrzeni⁸. Warto jednak nadmienić, że grupa ta jednocześnie jest grupą docelowych beneficjentów, której dane miejsce ma służyć i bez której

przestrzeń nie jest publiczna, bo brakuje jej właśnie wypełniającej ją publiczności.

Inicjatywa lokalna przemiany jakiegoś miejsca w miejsce spotkań, zabaw, gier tak naprawdę nie zależy od działań na poziomie administracyjnym, biurokratycznym i projektowym, a ściśle uzależniona jest od chęci i odczuwalnej potrzeby przebywania i spotkania się ludzi na danym obszarze. Tego typu spotkaniom służą przede wszystkim miejsca kameralne, w których układ przestrzeni pomaga w nawiązywaniu bliższych relacji. Stąd może płynąć wniosek, że wąskie niewielkie przestrzenie uliczek dawnych miast w większej mierze sprzyjały kontaktom społecznym. Natomiast powszechnie widoczne zjawisko rozprzestrzeniania się miast z pewnością nie służy nawiązywaniu mocniejszych więzi społecznych.



II. 3. Przykład wymarłego miasta Akwilei we Włoszech⁶

III. 3. An example of a ghost town of Aquileia, Italy



II. 4. Aktywność społeczna przy Galerii 49 w Perpignan (Francja)¹⁰

III. 4. Social activity at Gallery 49 in Perpignan (France)

Rewitalizacja w zakresie odbudowywania kontaktów społecznych jest też powrotem do humanistycznych aspektów życia ludzkiego, polegających na spotkaniu się ludzi w przestrzeni lub pobudzeniu ich aktywności zawodowej i społecznej. Opisywana aktywizacja społeczna (aktywność ludzka) wydaje się pozostawać treścią życia miasta. A miasto bez aktywności społecznej jest tylko tkanką (tkaniną) martwą – często nawet piękną, ale martwą.

W procesie rewitalizacji konieczne wydaje się określenie pewnych miejsc jako strategicznych, zwornikowych i kluczowych – powinny to być przede wszystkim miejsca żywe. Od ich urzędzenia zależy sposób funkcjonowania miasta. Z pewnością miejsca piękne, atrakcyjne mają większą siłę przyciągania. Często jednak rewitalizacja prowadzi w gruncie rzeczy do komercjalizacji przestrzeni, która tak naprawdę nie sprzyja życiu miejskiemu. Rewitalizacja nawierzchni placu połączona ze zmianą funkcji znajdujących się w pobliżu budynków prowadząca do zawłaszczenia tej przestrzeni przez banki i instytucje finansowe sprawia, że dany obszar zamiast być ożywiany obumiera⁹. Taki teren, mimo że piękny, staje się rodzajem „nekropolii”, czyli miejsca pięknego-monumnetalnego, ale nie wypełnionego aktywnością ludzką.

Drugim słowem, które jest istotne jest słowo – uwaga! W historii miasta były niejako areną życia publicznego. Ludzie obecnie nie są już tak jak dawniej aktorami odgrywanymi na ulicach, placach i targach coś na wzór spektaklu miejskiego. W większym stopniu organizowanie „spektaklu na terenie miast” uzależnione jest obecnie od władz miejskich. W ich gestii pozostaje współtworzenie darmowych przedstawień, widowisk, koncertów przyciągających ludzi. Człowieka współczesnego cechuje, ogólnie rzecz biorąc, brak chęci spotkania się z drugim człowiekiem i dość szybkie zniechęcanie się określonej atrakcją, człowiek poszukuje coraz to nowych podnieć i zmian. Nie potrafi on przez dłuższy czas skupić swojej uwagi w jednym miejscu i na jednym działaniu.

Podkreślić należy, że ilekroć przestrzeń miejska lub toczące się na niej życie przykuwa naszą uwagę, tylekroć stajemy się bezwiednie jej obserwatorami, a jednocześnie w pewnym stopniu uczestnikami danego spektaklu. W jakimś stopniu miasta tylko jako przestrzenie „niezwykłe” mogą się stać atrakcyjne dla swoich użytkowników¹¹. Dlatego dynamika i zmienność charakterystyczna dla współczesnego świata w znacznym stopniu powinna być widoczna również w przestrzeniach publicznych miasta.



II. 5. Ludzie starsi, młodzież, dzieci, matki z dziećmi, turyści to te grupy, które w największym stopniu mają szansę przebywania w przestrzeniach miejskich¹²

III. 5. Elderly people, young people, children, mothers with children, tourists are those groups that have the greatest chance of being in urban spaces

U źródła opisywanego problemu leży odwieczne pytanie: „być czy mieć?” Bycie w przestrzeni jest bowiem istotniejsze niż posiadanie „pięknej” formy tego miejsca. Większa korzyść dla miasta jako podmiotu jest z bywania w jego przestrzeniach ludzi niż z posiadania przestrzeni o wysublimowanych, artystycznych formach i odpowiedniej jakości. W konkluzji należało by stwierdzić, że człowiek jest najważniejszą wartością życia miejskiego. Człowiek jest wartością jaką musi być wypełnione miasto. Z tego powodu uaktywnienie życia i poprawa jakości życia oraz odwołanie więzi społecznych wydaje się być jednym z najważniejszych celów nie tylko rewitalizacji, ale całej współczesnej kultury społecznej. Przyglądając się skrajnym przypadkom, można założyć hipotezę, że miastom współczesnym jest coraz bardziej potrzebna, obok rewitalizacji, reintegracja społeczna, przestrzenna i kulturowa. Szansy należy upatrywać w miejscach urządzonych specjalnie, dla dzieci, ludzi młodych, starszych – emerytów, matek z dziećmi, tu-

rystów, w miejscach, w których można w atrakcyjnym otoczeniu spędzić przerwę obiadową, są one tymi, które nadal wypełniają nasze miasta życiem. Dlatego wydaje się, że tego typu przestrzenie w pierwszej kolejności powinny podlegać rewitalizacji i powinny stać się kluczowymi przestrzeniami każdego szerszego działania zmierzającego do rewitalizacji.

Przypisy

¹ City in the movement [w:] Castells M., *The Network Society: A Cross-Cultural Perspective*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK; Northampton, MA 2004.

² Rewitalizacja = re – łac. *znowu*, *na powrót* – + – witalizacja, łac. *vitalis* żywotny, życiodajny.

³ Wydaje się, że w przestrzeniach bardziej centralnych może następować rewitalizacja „twarda”, natomiast w rewitalizacji przedmieść konieczna jest rewitalizacja „miękką” polegająca na ścisłym współdziałaniu ze społecznościami lokalnymi.

⁴ Źródło: <http://www.flickr.com/photos/cphotor/4909840940/sizes/o/in/photostream>.

- ⁵ Zdjęcie z: <http://www.flickr.com/photos/nifmus/1320122563/sizes/o/in/photostream/>.
- ⁶ Zdjęcie z: <http://www.flickr.com/photos/36557347@N00/4497500255/>.
- ⁷ II Warszawska Konferencja Studiów Miejskich, Człowiek w mieście: symbioza – adaptacja – konflikt, Warszawa, 18–20 maja 2007 r., wypowiedź mgr Adam Radzimińskiego (UAM).
- ⁸ *Jak przetworzyć Miejsce. Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych*, Fundacja partnerstwo dla środowiska, wydanie polskie pod red. W. Kosińskiego, Brooks, Kraków 2009, 10.
- ⁹ *Funkcje bankowe tak naprawdę wypierają życie z naszych miast. Miasta w takim samym stopniu powinny bronić się przed dużą liczbą hipermarketów na ich obszarach peryferyjnych co coraz większą liczbą banków znajdujących się w ich centrach*.
- ¹⁰ Zdjęcie z: <http://www.flickr.com/photos/mutha1977/3615938024/sizes/z/in/photostream/>.
- ¹¹ Interesująca inicjatywą wydają się coraz bardziej popularne gry uliczne typu Geocaching.com, TerraCaching.com, polegające na poszukiwaniu ukrytych skrzynek na terenie miast. Jest to zabawa łącząca podchody ze zwiedzaniem miasta. Pozwalająca odkryć tajemnicę lub historię danego miejsca połączoną z przygodą związaną z poszukiwaniem skrzynki zawierającej ukryte informacje dotyczące danego miejsca.
- ¹² Źródło: <http://www.flickr.com/photos/23066834@N08/2348765279/sizes/l/in/photostream/>.

Literatura

- [1] Christopher A., *Język Wzorów. Miasta, Budynki, Konstrukcja*, GWP, Gdańsk 2008.
- [2] Gehl J., *Życie między budynkami. Użytkowania przestrzeni publicznych*, Wydawnictwo RAM, Kraków 2009.
- [3] Giedion S., *Space, time and architecture. The growth of a new tradition*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London 2008.
- [4] Lenartowicz K., *O psychologii architektury. Próba inwentaryzacji badań, zakres przedlotowy i wpływ na architekturę*, Politechnika Krakowska, Monografia 138, Kraków 1992.
- [5] Lorens P., Martyniuk-Pęczek J., *Problem kształtowania przestrzeni publicznych. Miasto – Metropolia – Region*, Wydawnictwo Urbanista, Gdańsk 2010.
- [6] *Jak przetworzyć Miejsce. Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych*, Fundacja partnerstwo dla środowiska, wydanie polskie pod red. Wojciecha Kosińskiego, Brooks, Kraków 2009.
- [7] Pawłowska K., *Idea Swojskości w urbanistyce i architekturze miejskiej*, Politechnika Krakowska, Monografia 203, Kraków 1996.